

Versie 1 , 27 maart 2010

“Dracht- en biotoopverbetering in Fryslân”

Foto Minne Bonnema

Ideeën over een plantenrijk en bijenvriendelijk Fryslân.

“Dracht- en biotoopverbetering in Fryslân”

Ideeën over een plantenrijk en bijenvriendelijk Fryslân.

De Brainstormcommissie “Dracht- en biotoopverbetering in Fryslân”

Freerk van der Wal, Arjen Dijkstra, Meile Tamminga,
Jantsje Bijmholt (voorzitter), Sjoerd Bonnema (secretaris en rapporteur)

Rapport van de Brainstormcommissie “Dracht- en biotoopverbetering in Fryslân”

In opdracht van de het bestuur van de Groep Friesland
van de Nederlandse bijenvereniging(NBV)

Maart 2010

Inhoud

Woord vooraf	4
Leeswijzer	5
Inleiding	6
Algemene conclusie	7
Algemene aanbeveling	7
Doel	8
Dracht- en biotoopverbetering en bijen.....	9
Biodiversiteit en bijen	10
Werkwijze	15
Resultaten	16
Conclusies	18
Aanbevelingen.....	19
Nawoord.....	21
Literatuurlijst.....	22
Bijlagen	23

Woord vooraf

Voor u ligt het rapport van de *Brainstormcommissie “Dracht- en biotoopverbetering in Fryslân”*. Het rapport bevat informatie, ideeën en mogelijke maatregelen gericht op de verbetering van de leefomgeving van de (wilde) bijen.

De brainstormcommissie wil met dit rapport een eerste aanzet tot het structureel verbeteren van de leefomgeving van de (wilde) bijen in Fryslân geven. De commissie gaat er verder vanuit dat de ideeën en mogelijke maatregelen ook een bijdrage leveren aan de diversiteit van vele andere dieren, planten en micro-organismen.

Tenslotte hoopt de commissie dat particulieren, verenigingen, overheden, bedrijven en andere instanties met behulp van de informatie en de aanbevelingen uit dit rapport de leefomgeving van de (wilde) bijen gaan verbeteren.

Het is aan het bestuur van de Groep Friesland van de (NBV) om te bepalen op welke wijze de informatie, ideeën en voorgestelde maatregelen verder kunnen worden uitgezet bij de verschillende imkerverenigingen in Fryslân, overheden, natuurbeheerders, particulieren, bedrijven en andere belangstellenden of organisaties. De commissie doet hierover in dit rapport verschillende suggesties en aanbevelingen.

“Het is zoo goed, eens stil te staan bij de bloemen om te zien, wat er met haar gebeurt en hoe afhankelijk ze zijn, niet alleen van wind en weer, maar vele harer ook van allerhand gedierte. En welk een aardige tegenstelling tusschen de stille bloemen, die zich haast niet bewegen en de rusteloze insecten met hun vaak bliksemsnelle verplaatsing.”

(Uit “De bloemen en haar vrienden” van Jac. P. Thijsse, januari 1934)

Leeswijzer

In de *inleiding* wordt in het kort aangegeven wat de directe en indirecte aanleiding van dit rapport is. De belangrijkste *algemene conclusies en aanbevelingen* aan het bestuur van de Groep Friesland(NBV) zijn op blz.7 samengevat.

Tijdens de verschillende bijeenkomsten heeft de brainstormcommissie gesproken over de wijze waarop de leefomstandigheden van onze honingbijen en wilde bijen kan worden verbeterd. Deze zijn kort samengevat in de *doelstelling* van de commissie (blz. 8).

Daarna is er in dit rapport aangegeven wat *dracht- en biotoopverbetering* eigenlijk betekent. Verder is er aandacht besteed aan het begrip *biodiversiteit*, vooral in relatie tot (wilde) bijen (blz. 9 t/m 14).

Extra aandacht is besteed aan de wilde bijen en het verbeteren van hun leefomgeving.

De werkwijze, resultaten en meer uitgebreide conclusies en aanbevelingen van de commissie ten aanzien van de verbetering van de leefomgeving van de bijen staan in de daaropvolgende bladzijden 15 t/m 19. Vooral de inhoud van de *bijlagen met tabellen* en geschikte informatiebronnen is daarbij van belang; zie blz. 23 en volgende.

Tenslotte worden in het nawoord verschillende mensen en instanties bedankt en is in de literatuurlijst aangegeven welke bronnen er voor dit rapport zijn gebruikt.

Foto Sjoerd Bonnema

De Hommelsjamaan

*Kruip in de vacht van een hommelmel
En beleeft de wind aan je vleugels
Als vloeiende nectar
Stromend uit de kelk van oneindige beleving*

(Uit: De Schitterende Hagedis-De Kuunder Evertaske, Sjoerd B.)

Inleiding

2010 Jaar van de biodiversiteit

Het jaar 2010 is door de Verenigde Naties uitgeroepen als het jaar van de biodiversiteit. De afgelopen decennia is de verscheidenheid aan levensvormen en soorten sterk teruggelopen. Deze afname aan biodiversiteit vormt thans één van de grootste bedreigingen van het leven op aarde.

Een herstel van de leefomgeving van de (wilde) bijen is tevens een belangrijk bijdrage aan het herstel van de biodiversiteit ten aanzien van vele andere dier- en plantensoorten.

Deltaplan NBV

De NBV geeft in haar Deltaplan "Duurzame en vitale imkerij in Nederland" aan dat er meer middelen nodig zijn voor onderzoek, onderwijs en voorlichting van bijen, bestuiving en het imkeren. Bovendien zijn maatregelen nodig om meer voedselbronnen voor insecten in het algemeen en honingbijen in het bijzonder te krijgen. Aan o.a. de Groep Friesland is gevraagd om met het Deltaplan de boer op te gaan.

Brainstormcommissie "Dracht- en biotoopverbetering Fryslân"

De brainstormcommissie (verder te noemen "de commissie") heeft in een drietal bijeenkomsten zich gebogen over de vraag op welke wijze er binnen onze provincie iets aan dracht- en biotoopverbetering kan worden gedaan. Verder is er nagedacht over de mate van inzet en haalbaarheid van de verschillende ideeën. Tenslotte zijn de ideeën, de maatregelen en de realiseerbaarheid daarvan bij elkaar gebracht in dit rapport.

Algemene conclusie

Zie voor de meer uitgebreide conclusies en toelichting blz.17.

Acties

Er zijn voldoende ideeën en maatregelen mogelijk, die verder in regionaal en/of lokaal verband kunnen worden uitgewerkt en/of uitgevoerd.

Het is belangrijk dat de acties gericht op het verbeteren van de leefomgeving van de (wilde) bijen blijvende resultaten opleveren.

Zichtbaar maken dracht- en biotoopverbetering

Daarnaast is het belangrijk dat de acties en genomen maatregelen zoveel mogelijk voor het publiek zichtbaar zijn of worden gemaakt. Het belang van (wilde) bijen en de diversiteit aan (dracht)planten zijn daarbij voor de biodiversiteit, de natuur, het landschap en de voedselvoorziening belangrijke aandachtspunten.

Algemene aanbeveling

Zie voor de meer uitgebreide aanbevelingen en toelichting blz.18 en 19.

De commissie doet aan het bestuur van de Groep Friesland de onderstaande aanbevelingen:

- I. Breng het rapport “Dracht en biotoopverbetering in Fryslân” onder de aandacht van belangstellende overheden, verenigingen, bedrijfsorganisaties, tijdschriften en kranten.**
- II. Stimuleer samenwerking met andere organisaties**
- III. Kenniswebsite.**
Laat een kennis- en informatie website bouwen met daarop informatie over hoe en waar de leefomgeving van de (wilde) bijen kan worden verbeterd of al is verbeterd.
- IV. Opstellen naslagwerk**
Laat een groep deskundigen een eenvoudig leesbaar naslagwerk voor particulieren en andere uitvoerende partijen maken gericht op het vergroten van algemene kennis en het verbeteren van de leefomgeving van onze bijen.
- V. Zichtbaar maken.**
Maak dracht- en biotoopverbetering in relatie tot onze bijen zichtbaar.
- VI. Subsidies.**
Vraag voor daar waar mogelijk bij overheden subsidies aan, of laat onderzoeken voor welke onderwerpen, maatregelen of (plaatselijke) acties subsidie mogelijk is.
- VII. Evaluatie**
Evalueer in ieder geval 1x per jaar:
 - wat er met de aanbevelingen van de commissie door de Groep Friesland is gedaan en
 - wat er binnen Fryslân zoal in de periode voorafgaande aan de evaluatie is gebeurd.

Doel

Doel

Zo veel mogelijk basisinformatie, ideeën en mogelijke maatregelen over het verbeteren van de leefomstandigheden van (wilde) bijen in Fryslân bijeen brengen in één document.

De verschillende leden van de commissie hebben in de bijeenkomsten zoveel mogelijk ideeën naar voren gebracht die een bijdrage kunnen leveren aan de verbetering van de leefomstandigheden van honingbijen en wilde bijen.

Het document is een eerste aanzet tot het verbeteren van de leefomstandigheden van de (wilde) bijen. De commissie gaat er verder vanuit dat de genoemde maatregelen ook in meer of mindere mate een bijdrage leveren aan het vergroten van de diversiteit van vele andere dier- en plantensoorten in Fryslân.

Foto Sjoerd Bonnema

Biotoopverbetering voor (wilde) bijen is ook goed voor vele andere dieren zoals voor deze distelvlinder.

Dracht- en biotoopverbetering en bijen

Drachtplanten, nest- en overwinteringsmogelijkheden.

Voor de verbetering van de leefomstandigheden van bijen is het o.a. nodig om een grotere verscheidenheid aan zogeheten drachtplanten in de directe omgevingen van deze insecten te bewerkstelligen. Bijen leven namelijk voor een groot deel van de nectar en het stuifmeel van de bloemen van deze planten. Drachtplanten zijn planten waar bijen en ook andere insecten nectar en stuifmeel halen. Vele planten zijn afhankelijk van bestuiving door insecten. Een grotere diversiteit aan stuifmeel en dus planten draagt bij aan de gezondheid van wilde bijen en ook van onze honingbijen.

Verder is het voor de wilde bijen belangrijk dat zij geschikte nest- en overwinteringsmogelijkheden hebben.

Oorzaken afname van drachtplanten en bijen.

Door o.a. schaalvergroting van de landbouw (monocultuur, gebruik kunstmest en pesticiden etc.) is in de afgelopen decennia het aantal (verschillende soorten) drachtplanten en daarmee het aantal bijen en vele insectensoorten schrikbarend teruggelopen. Daarnaast spelen ook de verdere industrialisatie (milieuvervuiling), toename van de bevolking en grotere druk op de leefruimte door o.a. woningbouw en infrastructurele werken een belangrijke rol in de afname van drachtplanten en bijen. Door al deze verschillende oorzaken is er sprake van een afname van onze honingbijen en wilde bijen- en plantensoorten. Door de hiervoor genoemde afname is er ook sprake van een afname van andere (afhankelijke) planten- en diersoorten.

Rosse metselbij (man)

Foto bij de tekstbordjes van de Wilde Bijenwand SBB, Appelscha

*De Rosse metselbij is een vrij algemeen in Nederland voorkomende wilde bij.
Deze bij komt in allerlei gebieden voor, ook in dorpen en steden.*

Biodiversiteit en bijen

Biodiversiteit

Biodiversiteit is de verscheidenheid aan plantensoorten, diersoorten, micro-organismen en ecosystemen. Biodiversiteit staat dus eigenlijk voor de rijkdom aan leven om ons heen. Vaak praat men over 'groen' en 'natuur' terwijl men biodiversiteit bedoelt. Nederland probeert deze rijkdom zoveel mogelijk te beschermen. In eigen land, maar ook daarbuiten. Daarvoor werkt Nederland samen met internationale organisaties als de Europese Unie en de Verenigde Naties.

Biodiversiteit: niet alleen in natuurgebieden

Met betrekking tot verbetering van de leefomgeving van dieren, planten en micro-organismen moet men niet alleen denken aan natuurgebieden (Natura 2000, EHS en ecologische verbindingzones etc.) maar ook aan de door de mens gevormde cultuurhistorische landschappen en landschapselementen. Ook in dorpen en steden kunnen we de leefgebieden van heel veel bijen verbeteren. Bijvoorbeeld door aanplant van vele verschillende drachtplanten en bomen in groenstroken, openbare borders en parken.

Nest- en overwinteringgelegenheid

Daarnaast is het belangrijk om en nest- en overwinteringmogelijkheden van de wilde bijen en andere insecten in stand te houden of nog beter om deze uit te breiden. Zonnige, schaars begroeide zandplekken in heide of grasland of in taluds langs verkeerswegen zijn bijvoorbeeld voor graafbijen maar ook voor graafwespen en sprinkhanen van grote betekenis. Zelfs een klein (aangelegd) geriefbosje, een rommelhoekje op een erf, een klein of groot bijenhotel⁽¹⁾ en de aanplant van geschikte drachtplanten in kleine tuinen kunnen bijdragen aan de instandhouding van vele bijen- en plantensoorten.

Foto Sjoerd Bonnema

⁽¹⁾ Een stuk boomstam voorzien van schief omhoog geboorde boorgaten op pootjes in de zon en uit de wind is een mooie nestgelegenheid voor o.a. metselbijen.

Biodiversiteit en de honingbij

De honingbij heeft ook een grote waarde voor de Nederlandse natuur. Ongeveer 15% van de wilde planten wordt door de honingbij bestoven. Een deel van deze soorten is voor de vorming van de zaden, en daarmee van hun voortbestaan, vooral afhankelijk van honingbijen. Die komen echter nauwelijks meer in het wild in de natuur voor. De door imkers gehouden (gedomesticeerde) honingbijen zijn daarom ook cruciaal voor de biodiversiteit in de natuur. Daarnaast speelt de honingbij een zeer belangrijke rol in de bestuiving van vele fruit-, groente- en andere cultuurgewassen.

Foto Minne Bonnema

Honingbijen, Apis Mellifera Carnica, met en zonder stuifmeel, op aanvliegplank.

Biodiversiteit en de wilde bij

In Nederland leven ongeveer 300 soorten wilde bijen. De meeste wilde bijen leven solitair d.w.z. op zichzelf of soms vlak bij elkaar (kolonie). Hommels zijn ook wilde bijen maar leven net als honingbijen in groepen (sociaal). Het aantal soorten wilde bijen is in Nederland sterk teruggelopen.

Belangrijke levensvoorwaarden en leefmilieus

De belangrijkste levensvoorwaarden voor wilde bijen zijn:

- A. Voldoende aanbod van nestplaatsen
- B. Voedingsbronnen voor de volwassen dieren
- C. Voldoende aanbod van voedsel voor de verzorging van larven

Belangrijke waardevolle leefmilieus beschikken over:

- A. Bloeiende planten
- B. Voldoende zonneschijn (en windluwte)
- C. Geschikte nestplaatsen

Voorbeelden geschikte nestplaatsen:

- Open bodemoppervlakten met structuur en holle ruimtes (zandvlakten, verticale steilwanden, zandpaden, holle wegen, natuurtuinen, zandgroeves, bospercelen met stormschade)
- Gesteenten en muren met veel holten en gaten
- Struwelen met holle stengels
- Oude gebouwen met lemen wanden en oude muren.

Foto Sjoerd Bonnema

Een aardhommel op Echinacea (Zonnehoed)

Belangrijke drachtplanten

Composieten, schermbloemen, kruisbloemen, vlinderbloemen en lipbloemen zijn voorbeelden van belangrijke plantenfamilies voor de wilde bijen. Ook braam, centaurie, knoopkruid, klaver, klokjes, paardenbloem, rolklaver, slangenkruid, wilg en zandblauwtje zijn belangrijk voor wilde bijen. Wilde bijen, waaronder de vele verschillende hommelse soorten dragen eveneens in belangrijke mate bij aan de verspreiding van o.a. wilde plantensoorten en de bestuiving van fruit- en groentegewassen

Maatregelen laten aansluiten bij de plaatselijke omstandigheden

Bij het nemen van realistische maatregelen ter verbetering van de biotoop van wilde bijensoorten is het belangrijk om naar de **plaatselijke bestaande leefomgevingsfactoren** zoals bodem (grondsoort), bodemreliëf, klimaat (zonnearmte, wind), aanwezigheid van sloten, houtwallen, geriefhoutbosjes, heggen en singels, nestgelegenheid etc. te kijken.

Foto bij de tekstbordjes van de Wilde Bijenwand SBB, Appelscha

Een zanderig steilrandje op het zuiden is voor verschillende soorten wilde bijen een ideale nestgelegenheid. Kleine landschapselementen en minimilieus zijn als leefgebied in het algemeen van groot belang voor ongewervelde dieren.

Biodiversiteit: de honingbij versus de wilde bijen

In een gebied met weinig drachtplanten en weinig diversiteit aan drachtplanten kan sprake zijn van concurrentie tussen de honingbij van de imker en sommige wilde, in de natuur, levende bijen. In een drachtrijk gebied met veel en vooral veel verschillende drachtplanten zal deze concurrentie naar alle waarschijnlijkheid veel minder optreden. Het is dus van groot belang om de drachtgebieden te vergroten, waarbij de nadruk ligt op de **diversiteit** van de drachtplanten.

Foto Sjoerd Bonnema

Gele dovenetel vlakbij de bijenkasten. De honingbijen kunnen niet bij de nectarklieren van deze plant maar verschillende wilde bijensoorten (o.a. sommige hommelse soorten) wel.

Werkwijze

Bijkomsten brainstormcommissie

De commissie heeft een drietal bijeenkomsten gehouden te weten op 16 november en 14 december 2009 in het Iemkershuus en 8 februari 2010 in het Bezoekerscentrum van SBB te Appelscha.

1ste Vergadering - Opzet en eerste ideeën

In de eerste bijeenkomst was Klaes Jellema, voorzitter van de Groep Friesland van de NBV aanwezig. Hij gaf in het kort aan wat de aanleiding was om een brainstormcommissie op te richten en waar deze commissie zich op kan richten; **zie bijlage 1. Uitgangsmateriaal Cie Dracht- en biotoopverbetering**

Verder is er tijdens de eerste vergadering een functieverdeling binnen de commissie gemaakt. Jantsje Bijmholt werd benoemd tot technische voorzitter en Sjoerd Bonnema tot secretaris. Arjen Dijkstra, Freerk van der Wal en Meile Tamminga zijn de andere leden van de commissie. Tenslotte werden er tijdens de 1ste vergadering al verschillende ideeën uitgewisseld.

Vervolgvergaderingen - Uitwerking en haalbaarheid

In de vervolgbijskomsten hebben de commissieleden nog meer ideeën en mogelijke maatregelen besproken.

Uitwerking

Categorie-indeling van de ideeën en maatregelen

De ideeën werden uiteindelijk in verschillende hoofdcategorieën bijeen gebracht, te weten:

Hoofdcategorieën

A. Waar ? - Waar kan de diversiteit van geschikte drachtplanten worden vergroot?
B. Wie ? - Wie kunnen mogelijk worden benaderd?
C. Overige - Andere belangrijke inhoudelijke onderwerpen

Hoe realistisch en haalbaar zijn de ideeën en maatregelen?

Daarnaast heeft de commissie zich ook nog gebogen over de mate van realiseerbaarheid/haalbaarheid van de verschillende ideeën en maatregelen. Hierbij zijn alle onderwerpen door ieder lid van de commissie beoordeeld op:

Haalbaarheid

I. Hoe kansrijk/realistisch is een idee/maatregel (algemene inschatting)?
II. Hoeveel tijd zit er tussen planvorming en feitelijke realisatie ?
III. Wat voor beheer en/of actie is nodig?
IV. Is het idee of de maatregel geschikt voor een pilot/proef ?

Resultaten

De uiteindelijke resultaten van de uitwisseling van ideeën zijn verwerkt in een uitgebreide tabel in **bijlage 2. Mogelijke dracht- en biotoopverbeteringen**

Cijfers, score.

Bij de beoordeling van de verschillende onderwerpen uit de tabel van bijlage 2 staat een hoog cijfer voor een hoge mate van realiseerbaarheid/haalbaarheid. Dus hoe hoger een score/cijfer des te realistischer is het desbetreffende idee of de maatregel/actie.

Uiteindelijk is er ook nog een totaalscore voor ieder onderwerp vastgesteld. Daarbij is in de kolom *Totaal* de algemene inschatting uit *kolom I* naast de totaalscore van de andere *kolommen (II+III+IV)* gezet.

Meest realistische ideeën, maatregelen of acties.

In de tabel van *Bijlage 2, Mogelijkheden dracht en biotoopverbetering* zijn de hoogste scores groen gearceerd. Hieronder zijn in tabel 1. deze **“meest realistische”** ideeën, maatregelen en acties uit die tabel samengebracht.

Tabel 1.

<i>Mogelijkheden dracht- en biotoopverbetering</i> “Meest realistische” ideeën, maatregelen en acties (Zie ook tabel van bijlage 2)		
A.Waar?	<i>Waar kan de diversiteit van geschikte drachtplanten worden vergroot?</i>	
A.1.	Akkerranden - akkerbouw	O.a. zonnebloem randen om de maïsvelden.
A.2.	Industriegebieden	Braakliggende/ tijdelijke natuur
A.3.b	Bermen nieuw	Inzaaien bloemen
A.7.	Bij nieuwe (nog) te ontwikkelen ruimtelijke plannen (natuur, woningbouw, infra, zandwinning etc.)	Aandacht vragen voor (wilde) bijen, hommels, vlinders (insecten) en drachtplanten, multifunctioneel gebruik van ruimte, omgevingsfactoren; grondwaterstanden
B.Wie?	<i>Wie kunnen mogelijk worden benaderd?</i>	
B.3.	Scholen – lager en middelbaar	
B.4.	Natuur- en Milieueducatieve diensten	2 of 3 NME's
B.6.	Deskundigen op het gebied van wilde bijen en drachtplanten	O.a. Peter. F. de Boer (Frl), Anne Jan Loonstra(Gr), Arie Koster
B.8	Tuinbedrijven/hoveniersbedrijven/brancheorganisaties vakbladen	
C.Overige	<i>Andere belangrijke inhoudelijke onderwerpen</i>	
C.5.a	Promoten aanplant bomen - Algemeen	Bepaalde goede drachtbomen promoten
C.5.b	Streek-eigen planten en bomen	Bevorderen afstemming aanplant, bijensoorten en nestgelegenheden op streek-eigen omgeving.

Beoordeling – objectief of subjectief

De vaststelling van de scores en de daaruit voortvloeiende "meest realistische" ideeën, maatregelen en acties is ondanks de discussies en uitwisseling van argumenten natuurlijk toch (enigszins) subjectief. Doordat de commissie uit meerdere personen bestond is deze subjectiviteit enigszins "uitgemiddeld" en is naar de mening van de commissie er toch sprake van een zekere mate van objectiviteit.

Foto Sjoerd Bonnema

Creatief met bouw- en natuurlijke materialen.

In de tuin kun je heel wat mooie bijenkunstwerken maken. De wilde bijen zullen u dankbaar zijn voor de bouw van een bijenhotel.

De uitvoering van de ideeën en mogelijke maatregelen is uiteindelijk afhankelijk van de (toekomstige) plaatselijke inzet, motivatie en middelen. Met andere woorden: plaatselijke inzet en motivatie kan er toe bijdragen dat ook ideeën en maatregelen met een wat lagere score uiteindelijk tot mooie resultaten leiden.

Conclusies

De conclusie van de commissie is dat er voldoende onderwerpen zijn waar in regionaal en lokaal verband actie op kan worden genomen. Sommige acties zijn eenvoudig en op korte termijn uit te voeren. Andere acties vergen meer voorbereidingstijd en deskundigheid. Bij alle maatregelen is het belangrijk dat inzet en middelen ook blijvend en duurzaam van aard zijn.

Zichtbaar maken van maatregelen en acties

Daarnaast acht de commissie het belangrijk dat acties en maatregelen ter verbetering van de leefomgeving van de (wilde) bijen zoveel mogelijk **zichtbaar** moeten zijn voor de lokale bevolking en wandel- en fietstoeristen. De relatie met biodiversiteit en het belang van onze honingbijen en wilde bijen voor de natuur en voedselproductie zijn daarbij belangrijke aandachtspunten.

Foto bij de tekstbordjes van de Wilde Bijenwand SBB, Appelscha

Koekoekshommels leggen net als een koekoek hun eieren in het "nest" van een ander. In het geval van de koekoekshommel wordt het ei in het hommelnest op een aanwezige voorraad stuifmeelgelei gelegd voordat de cel wordt gesloten. Hun familiegenoten zorgen voor hun jongen. Koekoekshommels hebben vaak een grote gelijkenis met hun gastheerhommels.

Aanbevelingen

De brainstormcommissie Dracht- en biotoopverbetering in Fryslân doet de onderstaande aanbevelingen aan het bestuur van de Groep Friesland:

I. Verspreiden van het rapport “Dracht en biotoopverbetering in Fryslân”

De commissie stelt voor om dit rapport te verspreiden onder belangstellende organisaties in de provincie Fryslân. ***In ieder geval moet het rapport met een aanbevelingsbrief worden verzonden aan alle bijenafdelingen van Fryslân.*** In de aanbiedingsbrief op maat moeten de leden van de afdelingen worden aangespoord/geënthousiasmeerd een bijdrage te leveren aan de verbetering van de leefomgeving van de (wilde) bijen. De inhoud van het rapport kan als eerste aanzet dienen. Verder kan het oprichten van een eigen dracht- en biotoopverbeteringscommissie binnen de afdelingen een optie zijn. Ook de verzending van het rapport naar regionale en lokale kranten is aan te bevelen.

II. Stimuleren samenwerking.

Stimuleer de samenwerking met andere organisaties op het gebied van natuur- en milieu. Stimuleer het leveren van een bijdrage aan verschillende (locale) natuur- en milieuprojecten en vraag in het project aandacht voor de (wilde) bijen. Ook bij onvermijdelijke infrastructurele werken is er vaak sprake van natuurcompensatie. Ook daar kan aandacht worden gevraagd voor wilde bijen (zandsteilwanden op het zuiden etc.).

Er zijn ook andere partijen die zich bezig houden met biotoopverbetering en biodiversiteit. Bijvoorbeeld IVN, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, 't Fryske Gea, etc. Werk samen of lever een bijdrage aan verschillende (locale) projecten en vraag in het project aandacht voor de (wilde) bijen.

III. Websites en webpagina op NBV-site over (wilde) bijen, dracht- en Biotoopverbetering.

Laat een kenniswebsite maken en/of stel een lijst op met inhoudelijk goede websites. Deskundigen en minder deskundigen kunnen hier gegevens vinden over bijen en op welke manieren we hun leefomgeving kunnen verbeteren. Ook kunnen er voorbeelden en proefprojecten op worden gepubliceerd.

IV. Opstellen naslagwerk – Het verbeteren van de leefomgeving van onze bijen.

Laat een groep deskundigen een naslagwerk maken. Hierin is systematische, overzichtelijk en eenvoudig (gebruiksvriendelijk) opgenomen op welke wijze een ieder op kleine en wat grotere schaal kan bijdragen aan het verbeteren van de leefomgeving van de verschillende bijensoorten. Hiervoor is waarschijnlijk subsidie nodig. Groep Fryslân kan daar een belangrijke rol in spelen.

V. Zichtbaar maken van (het belang van) dracht- en biotoopverbetering

Maak dracht- en biotoopverbetering in relatie tot onze bijen zichtbaar. Bijvoorbeeld door informatieborden waarin men uitleg krijgt over wat men ziet en die het belang van (wilde) bijen voor dier, plant en mens illustreren. Zijn er voldoende projecten of spontaan aanwezige voorbeelden van goede of juist minder goede leefomstandigheden van onze (wilde)bijen dan kan mogelijk een folder voor een “bijenfietsroute” worden gemaakt voor het zichtbaar maken van de projecten/initiatieven. Vraag subsidies aan voor dergelijke initiatieven.

De commissie acht deze laatste aanbeveling van groot belang. Dit om tegenwicht te bieden aan het beeld dat insecten alleen maar stekende- en vervelende ziekte overbrengende dieren zijn.

VI. Subsidies.

Vraag voor daar waar mogelijk bij overheden subsidies aan of laat onderzoeken voor welke onderwerpen, maatregelen of (plaatselijke) acties subsidie mogelijk is. Ook het verder uitwerken van bepaalde mogelijke maatregelen en ideeën door deskundige adviesbureaus komt mogelijk voor subsidie in aanmerking.

VII. Evaluatie

Evalueer in ieder geval 1x per jaar:

- wat er met de aanbevelingen van de commissie door de Groep Friesland is gedaan en
- wat er binnen Fryslân zoal in de periode voorafgaande aan de evaluatie is gebeurd.

Sjoerd Bonnema

Foto

*Een paar bamboestokjes in een bloempot op een zonnige plek en uit de wind.
Vele metselbijtjes maar ook andere wilde bijen maken er dankbaar gebruik van.*

Nawoord

De commissie wil de Imkervereniging Ooststellingwerf bedanken voor het ter beschikking stellen van hun clubhuis in Oosterwolde en Staatsbosbeheer voor het ter beschikking stellen van de vergaderruimte in het bezoekerscentrum in Appelscha. Ook dank aan Jantsje Bijmholt, Minne (Heit) en Sjoerd Bonnema voor het beschikbaar stellen van de verschillende foto's. Tenslotte bedankt de commissie Pier de Jong (beheerder Iemkershuus in Oosterwolde) en Jantsje Bijmholt voor de gastvrijheid en de koffie, thee, cake en koek die tijdens de vergaderingen zijn genuttigd.

Het vosje is een opvallend behaarde zandbij. De bij is niet gespecialiseerd op bepaalde bloemen maar komt vaak voor op bloeiende aalbes en kruisbes. In Nederland leven ongeveer 70 soorten zandbijen

Foto's bij de tekstbordjes van de Wilde Bijenwand SBB, Appelscha

*“Maak kennis niet los van beleving.
Blijf wandelen in de ruimte
Van de steeds weer terugkerende Tijd”*

Sjoerd B.

Literatuurlijst

Bij het opstellen van dit rapport is gebruik gemaakt van de volgende boeken en documenten.

Gids van Bijen, Wespen en Mieren

Heiko Bellmann, Uitgeverij Tirion

De bloemen en haar vrienden

Dr. Jac.P. Thijssen, Uitgave Verkade's Fabrieken N.V. Zaandam

Welk insect is dat?

Heiko Bellmann, Fontaine uitgevers

Geriefhoutbosjes

Redactie J.J.T. Teeuwisse, Uitgave Stichting Natuur en Milieu

Houtwallen, heggen en singels

H. Schmitz, Uitgave Stichting Landelijk Overleg Natuur en Landschapsbeheer

Minimilieu's van Minifauna

Commissie voor Inventarisatie en Natuurbescherming van de Nederlandse Entomologische Vereniging, Redactie LONL-uitgave Sjaak van't Hof

Tekstbordjes Wilde Bijenwand (bij bezoekerscentrum SBB, Appelscha)

Bijlagen

Bijlage 1.

Uitgangsmateriaal Cie Dracht- en biotoopverbetering

Voor de “brainstormcommissie- Dracht- en biotoopverbetering

Onderstaand vindt u punten, die dienen als start materiaal voor de brainstorm om te onderzoeken of en zo ja, hoe en (evt.waar) wij in de provincie Friesland kunnen komen tot een verbetering van dracht en biotoop voor onze insecten, waaronder onze imkerbijen.

Uit:

Deltaplan (NBV):

Punt A:

Verbetering bijenweide

Bijen en bloemen vormen een onverbreekelijke eenheid: als er geen bloemen zijn, dan zijn er ook geen bijen of als er geen bijen zijn, dan zijn er ook geen bloemen. Elk bijenvolk heeft per jaar 35 kg stuifmeel en 50 kilo honing nodig om zich in stand te houden. Jaarrond moet er voldoende voedsel beschikbaar zijn. Om dit te bereiken is daarvoor extra aandacht nodig:

Op korte termijn: in het kader van **vitaal platteland** inzaaien van akkerranden en braakliggende gronden met (eenjarige) bloemenmengsels in samenwerking met agrariërs, provincies, waterschappen, particuliere natuurbeheerders en gemeenten (ten behoeve van uitbreiding industrieterreinen en toekomstige woongebieden). Met € 250.000 aan middelen kan een voorbeeldcampagne worden uitgevoerd. Het Plantenvademecum voor tuin, park en landschap van Arie Koster geeft de noodzakelijke informatie voor allen die met groenbeheer en biodiversiteit te maken hebben.

Op lange termijn: in alle nieuwe beplantingen van het openbaar groen aanzienlijk meer insectenplanten voor vlinders, hommels, solitaire bijen, sluipwespen en honingbijen toepassen. Aandacht vestigen bij gemeenten, provincies, rijk en waterschappen op het belang van bloeiende wegbermen. Door het beleid van verschraling, d.w.z. het maaien en afvoeren van het bermmaaisel ontstaan meer kansen voor bloemen en treedt minder vergrassing van de bermen op.

De linde is geheel uit onze bossen verdwenen. Dat is zeer jammer. Het is niet alleen een zeer goede drachtplant voor bijen en andere insecten, ook moet deze boomsoort, gezien zijn grote ecologische waarde, daarin weer een vaste plaats krijgen. Aansluiting zoeken bij de initiatiefnemers van het plan ‘Terug naar het Lindewoud’ is gewenst. Gezamenlijk grote terreinbeheerders op gronden die geschikt zijn voor lindes stimuleren deze soort aan te planten in plaats van beuk en eik. Kosten: budgettair neutraal bij nieuwe beplantingen; een linde voor een eik.

De Boswet moet hiertoe worden aangepast.

Uit:

Verslag voorjaarsbijeenkomst Groep Friesland 26 maart 2009 te Leeuwarden

Punt 6b:

Deltaplan: het plan is een basis voor overleg van het HB met de overheid en andere organisaties om een duurzame en vitale bijenhouderij te realiseren. Maup van Dijk roept de afdelingen op om de doelstellingen van het Deltaplan op regionaal niveau ‘smoel’ te geven. Diversiteit, dracht- en biotoopverbetering zijn niet alleen in het belang van ‘onze’ bijen maar voor de insectenwereld in het algemeen. Het blikveld binnen de imkerij zal verbreed moeten worden. Besloten wordt dat er een commissie opgericht wordt die zal gaan brainstormen hoe e.e.a. op lokaal en/of regionaal niveau vorm en inhoud gegeven kan worden.

Bijlage 2
Mogelijkheden dracht en biotoopverbetering

A. Waar? Waar kan de diversiteit van geschikte drachtplanten worden vergroot?		I. Kansrijk Wat is realistisch? 1-5 <i>Samen</i>	II. Tijd tussen planvorming tot feitelijke realisatie 1-3 <i>M,F,A,J,S*</i>	III. Beheer 1-3 <i>M,F,A,J,S</i>	IV. Proef/Pilot Geschikt als proefproject? 1-3 <i>M,F,A,J,S</i>	T O T A L
		1 =weinig kansrijk - 5 =zeer kansrijk	1 = langer dan 5 jaar 2 = binnen 5 jaar 3 = binnen 1 jaar	1 = intensief beheer nodig 2 = beperkt beheer nodig 3 = geen beheer nodig	1 = niet geschikt 3 = zeer geschikt	
1.	Akkerranden - akkerbouw O.a. zonnebloem randen om de maïsvelden.	4	2,2,2,2,2	2,2,2,2,2	3,3,3,3,2	4/34
2.	Industriegebieden (braakliggende/ tijdelijke natuur).	3	2,2,2,2,2	2,2,3,2,2	3,3,3,3,2	Tabel met opmaak
3.a	Bermen oud – Inzaaien bloemen	1	2,2,2,3,2	3,3,1,1,1	1,1,2,3,3	1/30
3.b	Bermen nieuw - Inzaaien bloemen.	4	3,3,2,3,3	3,3,2,1,2	1,1,2,3,3	4/35
4.	Tuinen particulier	3	1,1,2,2,2	3,3,2,3,2	1,1,3,3,3	3/32
5.	Stedelijk /gemeentelijk groen Parken, geschikte drachtplanten, bomen, geschikte nest en overwinteringplaatsen Vuilboom, sleedoorn, linde, esdoorn etc.	5	2,2,2,3,2	1,1,2,3,3	3,3,3,3,3	5/36
6.	Parken	5	2,2,2,3,2	1,1,2,2,2	1,1,3,3,3	5/30
7.	Bij nieuwe (nog) te ontwikkelen ruimtelijke plannen (natuur, woningbouw, infra, zandwinning etc.) Aandacht vragen voor (wilde) bijen, hommels, vlinders (insecten) en drachtplanten, multifunctioneel gebruik van ruimte, omgevingsfactoren; grondwaterstanden.	4	3,3,2,3,3	3,3,3,3,2	3,3,3,3,3	4/43

B. Wie? Wie kunnen mogelijk worden benaderd?		I. Kansrijk Wat is realistisch? 1- 5	II. Tijd tussen planvorming tot feitelijke realisatie 1- 3 <i>M,F,A,J,S*</i>	III. Actie 1-3 <i>M,F,A,J,S</i>	IV. Proef/Pilot Geschikt als proefproject? 1-3 <i>M,F,A,J,S</i>	T O T A A L
		1 =weinig kansrijk - 5 =zeer kansrijk	1 = langer dan 5 jaar 2 = binnen 5 jaar 3 = binnen 1 jaar	1 = zeer vaak/blijvend 2 = meerdere malen 3 = éénmalig	1 = niet geschikt 3 = zeer geschikt	
1.a	Terreinbeherende organisaties Provincies, gemeenten, Wetterskip Fryslan, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, t'Fryske Gea.	5	2,2,2,3,2	2,2,2,2,2	1,1,3,3,2	5/31
1.b.	Landinrichtingsinstellingen.etc. (Regina ter Steege, Beetsterzwaag).	4	2,2,2,3,2	2,2,2,2,2	1,1,3,3,2	4/31
2.	Particulieren Dichtbij parken, kleine tuinen en grote tuinen.	4	2,2,2,2,2	1,1,2,1,2	1,1,3,3,3	4/28
3.	Scholen – lager en middelbaar.	5	3,3,3,3,2	2,2,3,1,2	1,1,3,3,2	5/34
4.	Natuur- en Milieueducatieve diensten(2 of 3 NME's).	5	2,2,3,3,3	2,2,3,2,2	1,1,3,3,3	5/35
5.	Plattelandprojecten in Fryslân.	4	1,1,2,3,3	2,2,2,2,2	1,1,3,3,3	4/31
6.	Deskundigen op het gebied van wilde bijen en drachtplanten Peter. F. de Boer (Fr.), Anne Jan Loonstra(Gr.). Arie Koster.	4	3,3,3,3,3	3,3,3,3,3	1,1,3,3,3	4/41
7.	Organisaties die zich met “aanverwante” onderwerpen bezighouden- Halen en brengen informatie O.a. : Bomenstichting (boomplantdag), Vlinderstichting “Stichting Lindeboom”.	4	2,2,2,3,3	2,2,2,2,2	1,1,3,3,3	4/33
8.	Tuinbedrijven/hovenierbedrijven/brancheorganisaties, vakbladen	4	2,2,2,3,3	2,2,3,2,2	3,3,2,3,3	4/37
9.	Pers – landelijk en regionaal	5	3,3,3,3,3	1,1,2,1,1	1,1,3,3,3	5/32
10	Boeren/Biologische boeren Belang biodiversiteit financiële subsidiemogelijkheden.	1/3	2,2,3,2,2	2,2,2,2,2	1,1,2,2,2	1/3/ 29

c. Overige Andere belangrijke inhoudelijke onderwerpen		I. Kansrijk Wat is realistisch? 1- 5	II. Tijd tussen planvorming tot feitelijke realisatie 1- 3 M,F,A,J,S*	III. Beheer/actie 1-3 M,F,A,J,S	IV. Proef/Pilot Geschikt als proefproject? 1- 3 M,F,A,J,S	T O T A L
		1= weinig kansrijk - 5 = zeer kansrijk	1= langer dan 5 jaar 2= binnen 5 jaar 3= binnen 1 jaar	1 = intensief beheer/actie nodig 2 = beperkt beheer/actie nodig 3 = geen beheer nodig	1 = niet geschikt 3 = zeer geschikt	
1	Website met Platform/meldpunt voor deskundigheidsbevor- dering. Bijvoorbeeld namen deskundigen, proefprojecten, kansrijke projecten bij elkaar brengen op (een deel van) een website (NBV, pagina?)	4	3,3,2,2,3	1,1,1,1,1	3,3,2,3,3	4/32
2.	Nest- en Overwinteringsmogelijk- heden Aandacht vragen en houden voor nest- en overwinteringsmogelijkheden nabij de bestaande en nieuwe drachtgebieden	5	2,2,2,3,3	2,2,1,2,2	1,1,2,3	5/28
3.	Biodiversiteit en nut (informereren) Breed publiek via verschillende kanalen blijven informeren over nut/belang van de (wilde) bijen en drachtplanten.	4	3,3,2,3,3	1,1,1,1,1	1,1,2,3,3	4/29
4.	Maai- en kapbeleid - Benaderen beheerders Bijv. Assen - Geelbroek	4	2,2,2,2,2	2,2,2,2,2	1,1,2,3,2	4/29
5.a	Promoten aanplant bomen - Algemeen Bepaalde goede drachtbomen promoten	5	3,3,2,3,3	3,3,2,3,3	3,3,2,3,3	5/42
5.b	Streekeigen planten en bomen Bevorderen afstemming aanplant, bijensoorten en nestgelegenheden op streekeigen omgeving.	5	2,2,2,3,3	3,3,1,2,2	1,1,3,3,3	5/34

*M,F,A,J,S = volgorde cijfers van Meile, Freerk, Arjen, Jantsje en Sjoerd

Literatuur

Plantenvademecum voor tuin, park en landschap
Arie Koster, Fontaine uitgevers B.V.

Gids van Bijen, Wespen en Mieren
Heiko Bellmann, Uitgeverij Tirion

De bloemen en haar vrienden
Dr. Jac. P. Thijsse, uitgave Verkade's Fabrieken N.V. Zaandam

Welk insect is dat?
Heiko Bellmann, Fontaine uitgevers B.V.

Websites

www.wildebijen.nl
www.bijehelpdesk.nl
www.biodiversiteitsjaar-2010.nl
www.bijenhouders.nl
www.ivn.nl/fryslan
www.tuinwild.nl
www.natuurnabij.nl